

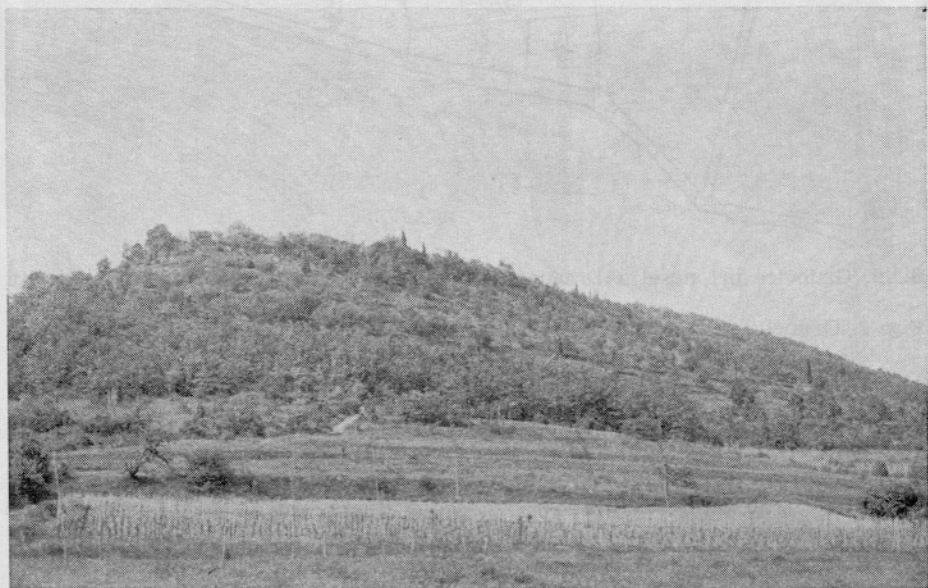
ANTIČNA STAVBA V GRUBELCAH

ELICA BOLTIN-TOME

Mestni muzej, Piran

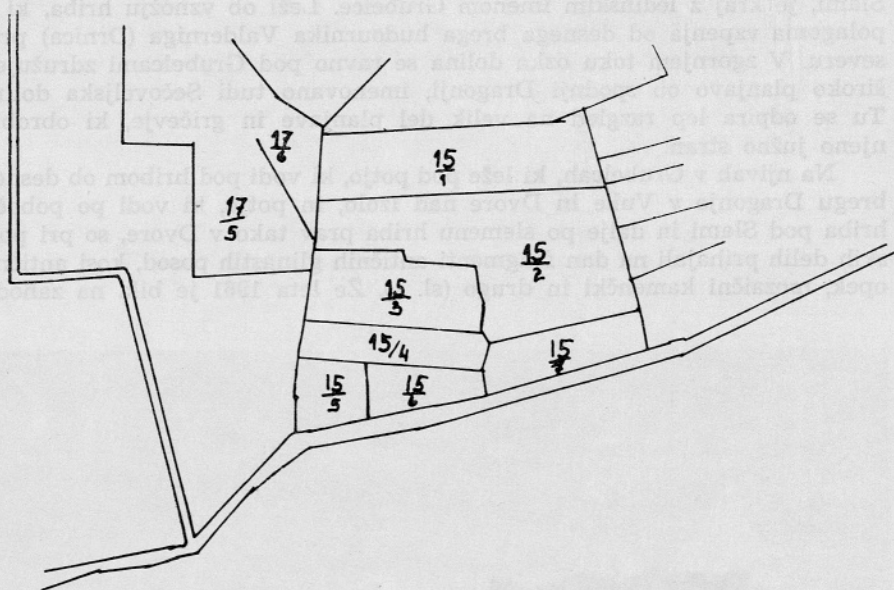
Blizu naselja Dragonja, pod majhnim danes skoraj zapuščenim naseljem Slami, je kraj z ledinskim imenom Grubelce. Leži ob vznožju hriba, ki se polagoma vzpenja od desnega brega hudournika Valderniga (Drnica) proti severu. V zgornjem toku ozka dolina se ravno pod Grubelcami združuje s široko planjavo ob spodnji Dragonji, imenovano tudi Sečoveljska dolina. Tu se odpira lep razgled na velik del planjave in gričevje, ki obroblja njeno južno stran.

Na njivah v Grubelcah, ki leže pod potjo, ki vodi pod hribom ob desnem bregu Dragonje v Vuke in Dvore nad Izolo, in potjo, ki vodi po pobočju hriba pod Slami in dalje po slemenu hriba prav tako v Dvore, so pri poljskih delih prihajali na dan fragmenti antičnih glinastih posod, kosi antičnih opek, mozaični kamenčki in drugo (sl. 1). Že leta 1961 je bila na zahodni

Sl. 1. Grubelce pri naselju Dragonja. Pogled na Grubelce
Fig. 1. Grubelce presso l'abitato di Dragonja. Veduta su Grubelce

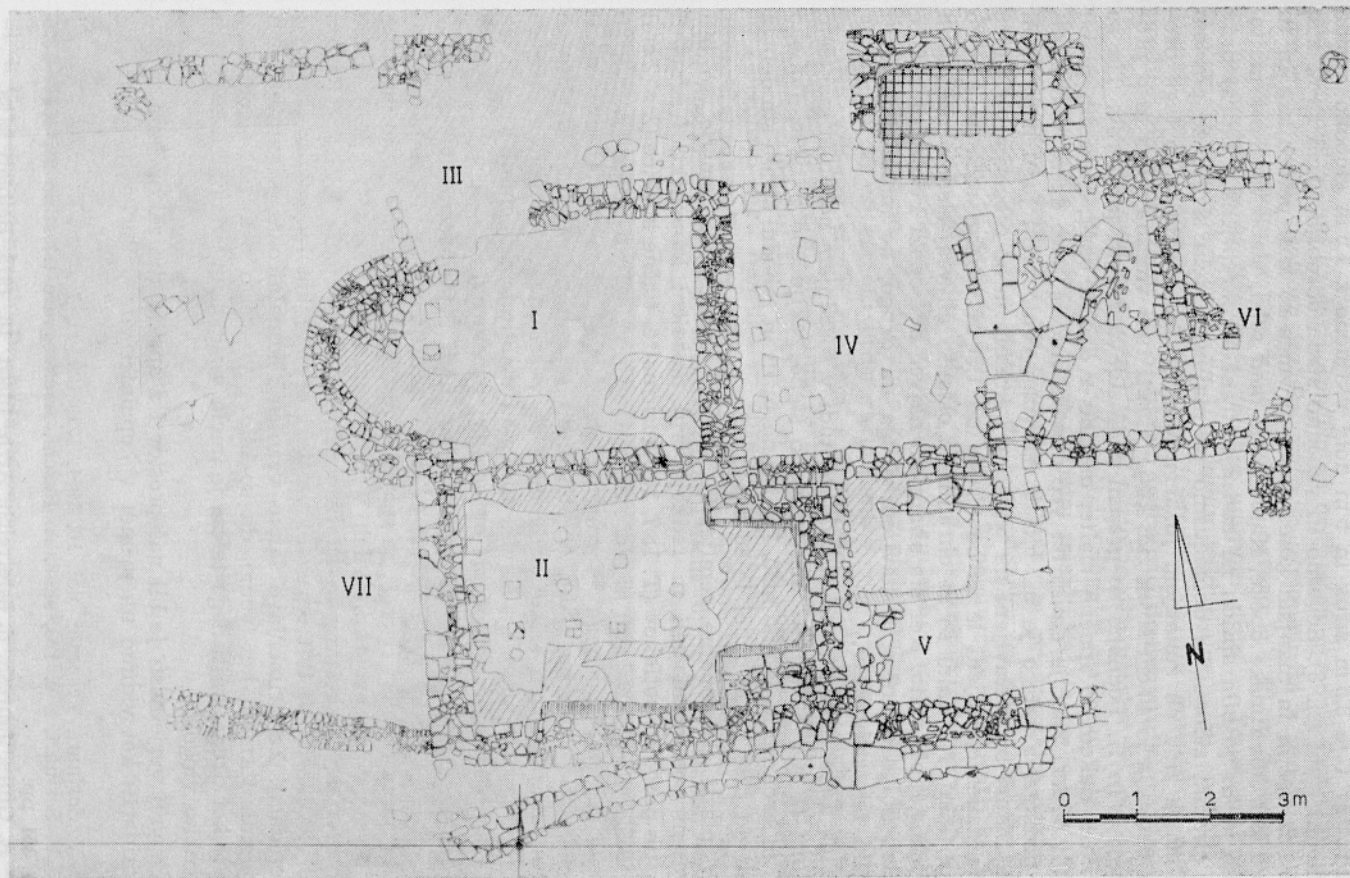
strani parcele Ivana Koreniča iz Dvorov 128 s parc. št. 15/3 k. o. Korte, ki leži na prvi terasi hriba, izkopana poskusna sonda. Razen že navedenih drobnih najdb so bili v tej sondi odkriti tudi zidovi. Še isto leto smo sondo razširili in začeli s sistematičnim odkrivanjem zidov. Žal pa je bil v letih 1961, 1963 in 1964 izkopan le predel 270 m². Po vsej površini razmeroma majhnega prostora so bili odkriti temelji stavbe, ki je segala še v neprekopani del terena. Poskusne sonde so bile zato izkopyane tudi na vzhodni strani iste parcele ter na 2,3 m nižje ležeči terasi, ki se z rahlim naklonom spušča in tudi konča ob desnem bregu Valdernige. Razdeljena je na parcele št. 15/2, 15/4, 15/5, 15/6 in 15/7 (sl. 2). V vseh izkopanih sondah so bili odkriti zidovi in drugi gradbeni elementi antičnega časa. Na podlagi tega lahko domnevamo, da je stala v antičnem času tu obsežnejša stavba, ki so ji pripadali tudi do sedaj raziskani temelji, odkriti na parceli št. 15/3.

Sl. 2. Grubelce pri naselju Dragonja. Parcele, na katerih so ugotovljeni temelji stavbe

Fig. 2. Grubelce presso l'abitato di Dragonja. Le parcelle nelle quali sono state riperite le fondamenta della costruzione

S pomočjo dobljenega tlorisa, drobnih najdb ter v prvi vrsti najdb in situ bomo skušali postaviti hipotezo o namenu vsaj petih prostorov, katerih temelji so že dokončno izkopani (sl. 3). Ostanke tlaka, stebričkov hipokavsta in fragmentov votlakov dopuščajo domnevo, da so bili prostori s temi najdbami ogrevani in kot taki bili sestavni del antične kopalnice oziroma njeni glavni prostori. V veliko pomoč so nam podatki, ki nam jih nudijo že raziskane, nam najbližje antične stavbe v Barkovljah pri Trstu, v Forum Iulii, današnjem Čedadu, na Velikih Brionih pri Pulju in Nesakciju pri Pulju.

Sl. 3. Grubelce pri naselju Dragonja. Tloris raziskanega dela stavbe
Fig. 3. Grubelce presso l'abitato di Dragonja. Pianta della parte esplorata della costruzione

Prostor I je 3,5 m širok in 5 m dolg vključno z 1,5 m globoko apsido v zahodni steni (sl. 3). Severno in vzhodno stran obrobja 60 cm širok zid, grajen iz večjih in manjših kosov laporja, vmes so kosi peščenjaka in tu in tam kak kos rimske opeke. Kamenje je med seboj slabo vezano z malto. Možno je, da je bila apsida na zunanji strani še okrepljena s skoraj prav tako širokim zidom. To domnevamo po majhnem delu skoraj že povsem porušenega zidu ob zunanjem južnem robu apsida. Južno stran tega prostora obrobja le 40 cm širok zid, ki je hkrati tudi vmesna stena med prostoroma I in II. Podobno so grajeni tudi zidovi drugih prostorov. Tla so pokrita s tlakom iz apnene malte, mešane z drobci opek, glinastih posod in tudi peska. Tlak je danes na več mestih uničen, tako da se vidi kamnita podlaga, s katero je bil hkrati izravnana rahlo proti jugu naklonjeni teren. Zidovi so postavljeni na temeljno kamnino in so z ozirom na padec terena danes ohranjeni le še od 0,20 m do 1,30 m visoko, večinoma le do nivoja tlaku. Na tlaku so se ohranili še ostanki ali vsaj sledovi opečnatih stebričkov hipokavsta. Ker sta ohranjeni največ dve opeki kvadratne oblike z 20 cm dolgo stranico, postavljeni druga na drugo, ne moremo govoriti o višini teh stebričkov.

Tlak s stebrički hipokavsta vidimo tudi v sosednjem nekoliko manjšem prostoru II (4,4 × 3 m), ki ima vzhodno steno zaključeno z 1,2 m globoko in 1,7 m široko pravokotno nišo. Zidova na južni in zahodni strani sta debela 60 cm, zid niše pa je debel le 40 do 45 cm.

V plasti obdelovalne zemlje, ki je edina prekrivala temelje, so bili raztreseni posamezni beli in redkeje črni mozaični kamenčki, fragmenti glinastih posod in votlakov (T. 1: 7, 10), kosi malte, tlačne kockice (2 × 2 cm) in ploščice (13 × 7 × 2 cm) iz rdeče in svetlo rumeno žgane gline (T. 1: 4, 8). Ostanki belega, rumenega in rdečega stenskega ometa so ležali v obeh prostorih večinoma na tlaku ob notranjih stenah zidov (T. 1: 2). Vse te drobne najdbe, ki so ležale nedvomno že v sekundarnem položaju in se najdejo čeprav v manjšem številu tudi nad drugimi izkopanimi temelji, so nam vseeno lahko v pomoč pri opredelitvi prostorov.

Prostora I in II sta bila ogrevana kot nam pričajo ostanki stebričkov hipokavsta ter votlakov (T. 1: 12) (sl. 3). V prostoru I je bila najdena tudi železna spona v obliki črke T, za spajanje votlakov. Če primerjamo prostore kopalnice v obeh privatnih vilah v Barkovljah pri Trstu,¹ majhne terme v Barkovljah,² razkošne vile na Brionih³ in terme Insule XVIII v Forum Iulii,⁴ vidimo, da so bili ogrevani prostori urejeni kot lakonikum, kaldarij ali tepidarij. Za primerjavo lahko vzamemo kopalnico v privatnih vilah kot javnih termah, ker vemo, da so bile prve često prav tako razkošno urejene kot druge, kajti nega telesa je imela v rimskem privatnem življenju pomembno vlogo.

Po vsej verjetnosti je bil naš prostor I z apsidalnim zaključkom urejen kot kaldarij; kot vidimo na primer v kopalnici vile v Barkovljah⁵ in dru-

¹ V. Scrinari, Tergeste, vol. 10, 1951, 121, 122, sl. 7.

² V. Scrinari, l. c. 123, sl. 8. A. Pusch, Archeografo triestino 21, 1896—1897 (1897) 351 pp.

³ A. Gnirs, Jahresh. d. österreich. Arch. Instit. 18, 1915, Beiblatt 99 ss.

⁴ S. Stucchi, Forum Iulii 11, 1951, 59, sl. 3, 4.

⁵ = 1.

god, je imel ravno kaldarij eno izmed ožjih sten apsidalno oblikovano. V tem polkrožnem prostoru je bila običajno urejena niša z banjo »labrum«.

Drugi ogrevani prostor, ki je ločen od prvega le s 40 cm debelim zidom, je bil morda tepidarij, to je srednje ogrevan prostor. Topel zrak je bil speljan iz sosednjega prostora I in kot v kaldariju speljan po votlakih v stenah in je ogreval ves ambient. Ostankov, ki bi govorili o notranji ureditvi obeh prostorov in bi hkrati potrjevali domnevo, žal nimamo.

Ob severni steni prostora I je bil verjetno ožji prostor III, od katerega imamo ohranjen le še njegov severovzhodni vogal z majhnim delom severne in zahodne stene. Ti, čeprav samo skromni ostanki kažejo, da je bila njegova severna stena dolga 6 m in povezana z manjšim pravokotnim delom prostora IV, zahodna pa je segala do t. i. kaldarija in bila dolga le 1,45 m. Morda je bilo tu urejeno kurišče, to je hipokavst in prefurnij, ki je bil običajno blizu kaldarija. Žal pa nimamo nikakršnih ostankov, ki bi govorili za to domnevo. Prav na tem zgornjem delu parcele je bila temeljna kamnina le 45 cm pod današnjo površino obdelovalne zemlje, tako da ni čudno, da so vsi ostanki prostora uničeni.

Na vzhodni strani prostora I je prostor IV, ki ga obdaja le 40 cm širok zid. V severni steni ima še manjši prostor z obsegom $1,6 \times 2,5$ m z belimi mozaičnimi tli (sl. 4), ki so deloma že poškodovana. Ob severnem in zahodnem robu mozaika so ohranjeni ostanki ploščic belega marmorja, prepreženega s črnimi žilami. Od tu je speljan tudi kamnit kanal proti jugu prostora V in se ob njegovi zunanji steni obrne proti zahodu. Speljan

Sl. 4. Grubelce pri naselju Dragonja. Mozaična tla z ostanki kanalov v prostorih IV in V

Fig. 4. Grubelce presso l'abitato di Dragonja. Pavimento in mosaico con avanzi di canali negli ambienti IV e V

je deloma tudi ob zidu prostora II, na kar se pod kotom 20° obrne proti zahodu in že po treh metrih izgine oziroma je uničen. V ozkem prostoru med južnim zidom prostora II in kanalom je bil najden železen strigilis s polkrožno oblikovanim rezilom (T. 1: 5). Že 80 cm južneje od skrajnega roba kanala pada teren na 2,3 m nižjo spodnjo teraso. Z ozirom na padec terena ima tudi kanal, ki je položen na temeljno kamnino 50 cm, padec od začetka pa do južne stene prostora V.

Vse kaže, da je bila v tem malem prostoru banja oziroma kad z odtokom. Nivo mozaika ustreza nivoju tlaka v sosednjem prostoru I. Ker ne poznamo višine opečnatih stebričkov hipokavsta, ne vemo, kako globoka je bila kad. Kot kaže je bila obložena z marmorjem in namenjena le eni osebi. Podoben primer navaja tudi A. Puschi v prostoru ženskega dela term v Nesakciju.⁶ V drugem delu prostora IV z obsegom 3,5 × 5,8 m, ki je izkopan do temeljne kamnine, ostankov poda nismo zasledili. Tudi drobne najdbe so tu zelo redke. Najdeni so bili le beli mozaični kamenčki, fragmenti opek in glinaste tlačne kockice. Prostor z banjo je bil verjetno majhen frigidarij. Morda je bil v bližini sedaj še neodkrit prostor z večjim bazenom, ker se kanalu A v tem prostoru priključi kanal B s 30 cm višjim dnom. Čeprav je kanal B, ki je speljan s severozahoda, uničen že v prostoru IV, lahko sklepamo, da je prihajal iz sosednjega, severneje ležečega prostora (sl. 3).

Težko je opredeliti tudi prostor V, ki je prav tako širok kot prostor II ter 5,8 m dolg. Razen kanala ter dveh druga poleg druge položenih tegul v višini 20 cm visokega roba odtočnega kanala A nismo ničesar našli. Teguli sta po vsej verjetnosti ležali in situ, ker je bila pod njima plast močno stlačene zemlje. Ta plast je bila ob južnem zidu zaradi padca terena 45 cm debela. Možno je, da je ta prostor bil slačilnica ali apoditerij in hkrati prehodni prostor iz tople v mrzlo kopel.

Zahodno od prostorov I, II in III pa imamo največji, šele deloma odkrit prostor VII, ki ga na severni in južni strani obdajata dva površno grajena zidova, ki segata še v neprekopani del terena. Zlasti južni zid, ki ni postavljen na temeljno kamnino in se po gradnji loči od drugih zidov, je bil morda kasneje zgrajen. Tudi tu je segala plast obdelovalne zemlje prav do temeljne kamnine, ki je ob prostoru I le 15 cm nižja od nivoja tlaka, ob prostoru II, kjer je teren nižji, pa je tudi 74 cm nižja. Razen glinastih tlačnih kockic in ploščic, kosov amfor in opek ni bilo drugih najdb. Ne dokončno odkrit je tudi prostor VI; njegovega namena še ni mogoče ugotoviti tudi zaradi pomanjkanja najdb.

O namenu odkritih prostorov je toliko težje govoriti, ker se nam je povsod ohranil le najnižji, to je temeljni del stavbe, tako da manjkajo tudi prehodi iz enega prostora v drugega, ki bi nam bili pri tem delu v veliko pomoč.

Z razporeditvijo prostorov je nakazana le ena varianta, ki jo bodo morda ovrgla bodoča raziskovanja. Če pa se bo izkazala za resnično, je kopalnica stavbe v Grubelcah pripadala tipu term, kot ga srečamo v Insuli XVIII v Forum Iulii, današnjem Čedadu.⁷ Kopalec je moral pri kopanju

⁶ A. Puschi, *Nesazio Pola. Atti e mem. vol. unico 1905—7 (1907) 277, tav. IV.*

⁷ S. Stucchi, l. c. 57, sl. 3.

napraviti isto pot pri začetku kopanja kot pri povratku, medtem ko pri drugih tipih zlasti javnih term srečamo krožno pot.

Vzhodno od že odkritih temeljev stavbe so bile kot smo že omenili na isti parceli izkopane še tri sonde ter dve prečni sondi na sosednji južneje ležeči parceli. Povsod so bili najdeni ostanki zidov, majhni fragmenti glinastih posod, glinaste tlačne kockice ter posamezne mozaične kockice. V sondi na parceli št. 15/4 je bil celo in situ ohrajen del črno-belega mozaika. Če upoštevamo tudi slučajne najdbe zidov na sosednjih njivah s parc. št. 15/2, 15/5, 15/6 in 15/7, lahko sklepamo, da je stala v antičnem času na tem mestu obsežnejša stavba, morda vila rustika, ki je imela v zgornjem delu urejene tudi prostore kopalnice. Zdi se mi malo verjetno že po velikosti prostorov, da bi odkriti prostori pripadali javnim termam, čeprav so bili majhni prostori Rimljanom zelo priljubljeni.

Kdaj je bila stavba zgrajena, je težko reči, ker so drobni, tu najdeni predmeti zelo redki ali slabo ohranjeni in zato nekarakteristični, da bi si lahko z njimi pomagali v ta namen. Bili pa so na tem mestu v času izkopavanja najdeni novci Kaligule, Vespazijana in Trajana, ki kažejo na to, da je stavba v 2. st. n. š. že stala. Na bolj zgodnji čas kažejo tudi zidovi, ki so, kot vidimo na tlorisu izkopanega dela stavbe, dokaj skrbno zgrajeni in med seboj pravokotno postavljeni. Res je, da so ostanki malte v zidovih redki, vendar moramo upoštevati, da imamo ohranjene le najnižje temelje in da je bil zgornji del že z ozirom na najdene kose malte in stenskega ometa solidneje grajen. V eni izmed sond na parceli št. 15/4 sta med fragmenti keramike ležala tudi dva fragmenta oljenke znamke FORTIS, ki ustreza Loeschkejevemu tipu X, ki so ga v popolni obliki po njegovem mnenju izdelovali v 2. in 3. stoletju (T. 1: 3, 9).⁸ Po vsej verjetnosti je stavba v tem času še stala. Jasno podobo zgradbe, njeno razprostranjenost in čas obstoja nam bodo pokazala šele bodoča raziskovanja.

V neposredni bližini Grubelc, v sami dolini Valdernige, pod naseljem Padna kot tudi v Sečoveljski dolini so znane arheološke lokalitete, ki sodeč po opisu in na površini najdenem gradivu, spadajo v antično obdobje. Pod Padno je najdena precejšnja množina zidov in rimske opeke, na njivah pod naseljem Vuki so raztreseni mozaični kamenčki, ob spodnjem toku Dragonje v Sečoveljski dolini pod hribom Dorina je znana najdba glinastega tlaku, ne daleč od tu so bili uničeni, po opisu sodeč, antični grobovi. Izkopani in tudi uničeni so bili antični grobovi tudi pri regulaciji reke Dragonje 1954. leta tik glavne ceste, ki vodi proti Pulju. Znano je tudi, da so bili ostanki zidov in drugo najdeni tudi v Loncanu pod hribom Krog,⁹ ki je na severni strani spodnjega dela Sečoveljske doline.

Žal so vse te lokalitete še neraziskane in slone le na podatkih, ki so jih dali v prvi vrsti topografski pregledi terena. Vseeno pa že na podlagi teh skromnih podatkov lahko sklepamo, da je bila Sečoveljska dolina z bližnjo okolico naseljena že v antičnem času, tako že zaradi svoje lege kot tudi zaradi rodovitnosti tal. Na arheološki karti, ki je priložena članku A. De-grassija: *L'inclusione nel territorio Italico del Liburnia occidentale e di Emona* (tab. VII) in na Tabuli Peutingeriani je vodila preko Sečoveljske doline in dalje po dolini Valdernige antična cesta iz Pulja v Aquileio. Ne-

⁸ S. Loeschke, *Lampen aus Vindonissa*, 212.

⁹ Atti e mem. 39, 1927, 383.

daleč od tu na bližnji savudrijski obali pa je odkrito tudi antično pristanišče, ki je bilo gotovo povezano z zaledjem — tudi s Sečoveljsko dolino.¹⁰

Danes vemo, da je bila Istra do konca republike pretežno dežela pašnikov. V času imperija, to je v času, ko je bila meja antične Italije prenesena na reko Rašo in bila tako majhen del Decima regione Augustea ali Venetia et Histria, pa je doživela precejšen razmah. Kot navaja A. Degrassi¹¹ so se v Istri nastanili ali imeli svoja posestva številni Akvilejčani ter bogati meščani iz drugih pokrajin Italije. Oljčni nasadi, vinogradi in žitna polja so odslej pokrivali plodni teren. Postavljali so si vile rustike, ki so bile včasih zelo razkošno urejene.

Z ozirom na plodna tla Sečoveljske doline ter vse bližnje okolice lahko domnevamo, da je bil v tem času temeljito izkoriščen tudi severni del Istre s Sečoveljsko dolino. To potrjujejo tudi tu razmeroma pogoste arheološke najdbe, ki so žal zaenkrat še neraziskane.

RIASSUNTO

Costruzione antica a Grubelce

Ai piedi del piccolo abitato di Slami pressochè abbandonato nei pressi del villaggio di Dragonja, sono state ritrovate, in località detta Grubelce, fondamenta di antiche costruzioni e resti coevi di oggetti minuti.

Negli anni 1961, 1963, 1964 sulla parcella n. 15/3 del catasto di Corte, si sono effettuati scavi su 270 mq. Su tutta la superficie scoperta sono venute alla luce le fondamenta di cinque ambienti. Ritrovamenti si sono registrati anche nelle vicine parcelle nn. 15/2, 15/4, 15/5, 15/6 e 15/7 del catasto di Corte. In base ai rari reperti in sito ed alla disposizione degli ambienti, supponiamo che sia sorto qui in epoca romana un esteso complesso residenziale con propri bagni, probabilmente una villa rustica, alla quale appartengono i locali esplorati.

Gli ambienti I e II erano riscaldati, come risulta dai resti delle colonnine dell'ipocausto sull'impiantito d'argilla e i resti di mattoni forati. Facendo un confronto con le due ville di Barcola presso Trieste, con la sontuosa villa delle isole Brioni e le terme Insule XVIII del Forum Iulii, l'odierna Cividale, possiamo dedurre che l'ambiente contrassegnato con il numero I, con la parete ovest formata ad abside, sia stato adibito a calidarium, e il vicino locale numero II a tepidarium. Non sono disponibili dati sull'ipocausto e il praefurnium. Si può supporre per ora, che vi fosse adibito il locale numero III. Ad est è situato il locale IV con una nicchia rettangolare nella parete nord, della quale è conservata la pavimentazione a mosaico. Le pareti della nicchia erano rivestite di lastre marmoree che coprivano i margini del mosaico.

Negli ambienti IV e V è conservato anche un canale di scolo. Tutto dimostra che l'ambiente IV era adibito a frigidarium con vasca nella nicchia rettangolare. Nel locale V, orientato a sud, si trovava lo spogliatoio o l'apoditerium, che serviva contemporaneamente quale passaggio dal bagno caldo a quello freddo.

¹⁰ A. Degrassi, *Scritti vari di antichità II* (1962) 859 ss, Tav. III. 5.

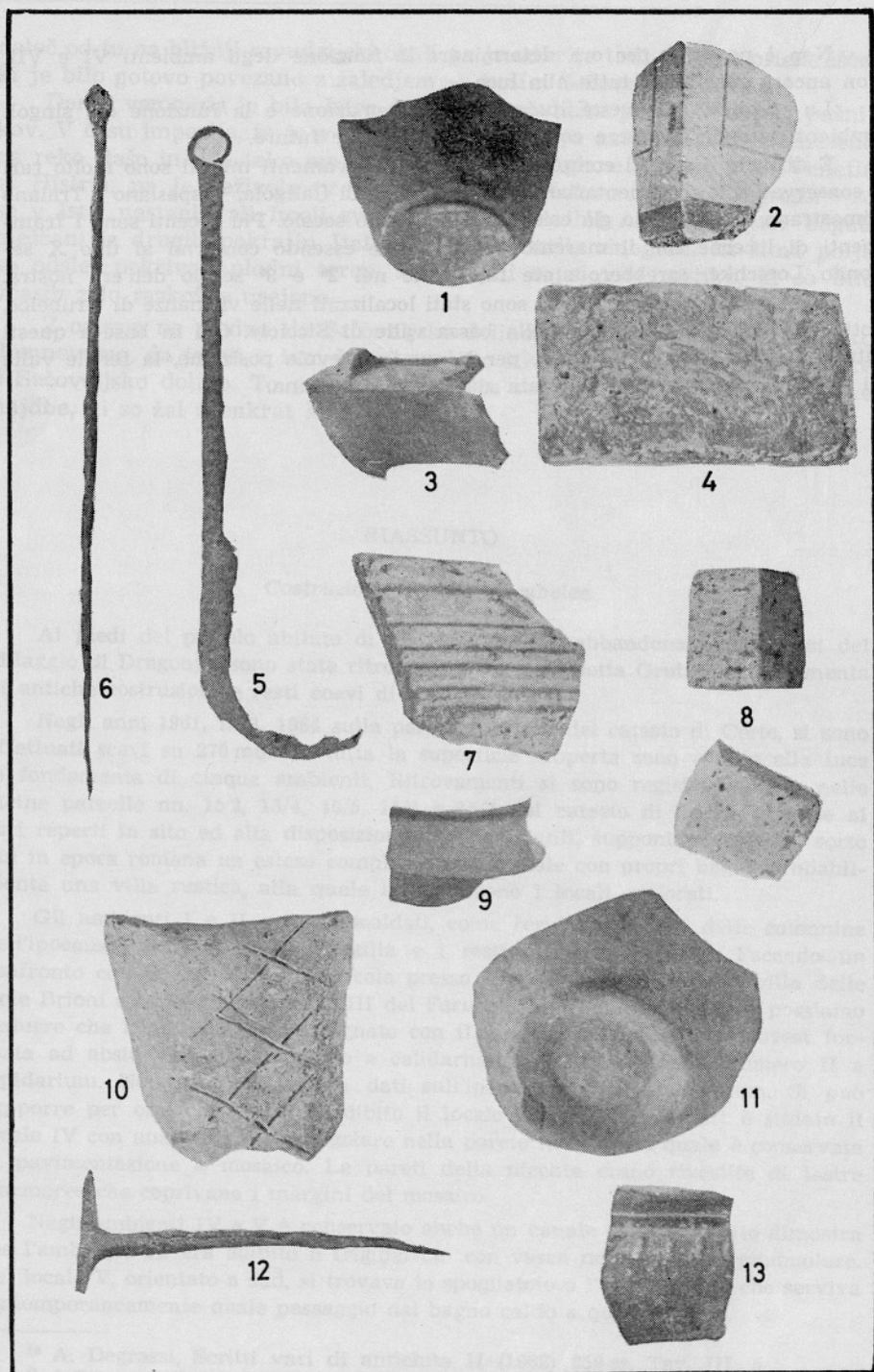
¹¹ A. Degrassi, *l. c.* 954.

Non è possibile per ora determinare la funzione degli ambienti VI e VII, non ancora portati del tutto alla luce.

La veridicità di queste ipotesi sulla sistemazione e la funzione dei singoli ambienti attende di essere confermata da ricerche future.

È difficile datare il complesso, poichè i ritrovamenti minuti sono molto rari e conservati solo frammentariamente. Le monete di Caligola, Vespasiano e Traiano dimostrano che l'edificio già esisteva nel secondo secolo. Più recenti sono i frammenti di lucerne con il marchio »Fortis«, che essendo conformi al tipo X secondo Loeschke, sarebbero state fabbricate nel 2° e 3° secolo dell'era nostra.

Altri resti di antichi abitati sono stati localizzati nelle vicinanze di Grubelce, sotto il villaggio di Padna e nella bassa valle di Sicciole. Già in base a questi ritrovamenti si può arguire che, per la sua favorevole posizione, la fertile valle di Sicciole era fittamente popolata già in epoca romana.

Grubelce pri naselju Dragonja — Grubelce presso l'abitato di Dragonja.
 1, 3, 8, 9, 11, 13 = 1/2; 2, 4, 5, 7 = 1/4; 6, 10, 12 = 1/6